

Isuf Berisha

Riinvest Research Institute, Rr. Lidhja e Prizrenit, nr. 42, XK-10000 Prishtina
isuf.berisha@gmail.com

Identitet kao optimalno ekonomiziranje odnosa s Drugim/a

Sažetak

Polazeći od mnogima iznenađujućeg slučaja medijskog promoviranja kosovarskog identiteta poslije rata 1999. godine na Kosovu, autor u ovom članku razmatra procese i mehanizme formiranja i/ili transformiranja socijalnih identiteta. Da bi ih podrobnije objasnio, autor predlaže pojmove identitetska situacija i funkcija identiteta. Identitetska situacija socijalnog entiteta definirana je odnosima s drugima u kojima ili kroz koje se određeni identiteti formiraju ili transformiraju. Socijalni entiteti ulaze u odnose s Drugim/a da bi postigli određene ciljeve. Svi socijalni entiteti prije svakog anticipiranog odnosa s Drugim/a i/ili tijekom odnosa s Drugim/a permanentno provode racionalno ili ekonomično (re)organiziranje svih svojih simboličkih resursa ili momenata identificiranja, da bi što bolje realizirali svoje projekcije u tim odnosima. Optimalna rezultanta tog racionalnog i ekonomičnog samoorganiziranja društvenog entiteta jest njegovo samoidentificiranje radi realiziranja svojih ciljeva u odnosu s Drugim/a. Dakle, ovdje se uvjetno može govoriti i o ekonomiji identiteta. Umjesto široko uporabljene pojmovne binoma »istiniti« i »lažni« identiteti, koji zapravo promašuje adekvatno artikuliranje i razmatranje ove problematike, autor koristi pojam performativni identitet. Kao takav je u stalnom dinamičkom odnosu suodređivanja s takozvanim »intimnim« ili »realnim« identitetom.

Ključne riječi

kosovski identitet, glavni Drugi, identitetska situacija, funkcija identiteta, ekonomija identiteta, performativni identitet, intimni identitet, identitet, Kosovo, Kosovari

Uvod

Rad je dio veće studije o problematici transformiranja identiteta na Kosovu nakon 1999. godine.¹ Oslobođenje Kosova od srpske kolonijalne vladavine znači epohalnu promjenu za kosovsko društvo. Taj povijesni zaokret dramatično mijenja kontekst razvoja kosovskog društva, inicirajući procese dubokih i korjenitih promjena u svim njegovim oblastima. Konsekventno, ti procesi neminovno zahvaćaju i identitetsku dinamiku kosovskog društva.

1

Izlaganje »Identitet kao optimalno ekonomiziranje odnosa s Drugim/a«, koje je u kraćoj formi pročitano na simpoziju *Filozofija i ekonomija* održanom od 24. do 27. rujna 2017. godine u okviru manifestacije 26. *Dani Franje Petrića* na Cresu, predstavlja doradenu i proširenu verziju središnjeg dijela trećeg poglavlja autorove disertacije *Sjećanje, povijest, identitet*. Autor je disertaciju obranio 16. pro-

sinca 2017. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pred povjerenstvom u sastavu: dr. sc. Luka Bogdanić, predsjednik povjerenstva, prof. dr. sc. Lino Veljak, mentor, prof. dr. sc. Sead Alić, član. U ovom doktorskom radu autor razmatra neke aspekte suvremenih rasprava o socijalnim identitetima s fokusom na procese transformiranja identiteta na Kosovu nakon rata 1999. godine.

Naime, ubrzo nakon rata 1999. godine po prvi put pokrenuta je javna debata o kosovarskom/kosovskom identitetu od strane masovnih medija. Ali ta debata, koja još uvijek traje, bila je i ostaje veoma kontroverzna. Zaista, sam početak te rasprave ubrzo poslije rata za veći dio javnosti i akademske zajednice Kosova bio je neočekivan i zbunjujući. Stoga, nisu bila rijetka mišljenja da je diskusija o kosovarskom identitetu nepotrebna, izmišljena ili štetna, a neki sudionici u toj debati pribjegli su i teorijama zavjere da bi objasnili ovu pojavu. Iako nije potrebno trošiti puno riječi objašnjavajući kako je poslijeratna debata o toj problematici ustvari izraz procesa transformiranja identiteta koji su pokrenuti korjenito promijenjenim sociopolitičkim kontekstom nastalim oslobođenjem Kosova od srpske kolonijalne vladavine, uopćeno pozivanje na poslijeratni kontekst nije dostatno za razumijevanje i objašnjenje ove pojave.

1. Odnos s Drugim/a kao moment definiranja identiteta

Kako objasniti neočekivanu intrigirajuću pojavu kosovarskog identiteta? Koji nam autori, tj. koji pristupi razmatranja problematike identiteta mogu biti od pomoći u našem pokušaju tematiziranja kontroverzne pojave kosovarskog identiteta?

Identitet je već na samom početku svoje povijesti kao filozofske kategorije kod Aristotela definiran u odnosu na ono drugo, različito. Prema njemu je »svaka stvar identična samoj sebi i različita od druge«² ili je »sve naprama svemu ili isto ili drugo«.³ Taj bitni uvid Aristotela postat će prvo osnovno načelo zapadnoeuropskog mišljenja. Jednu lapidarnu zgusnutu formulaciju ovog definiranja identiteta u odnosu na ono drugo u moderno vrijeme nalazimo kod Fichtea; određivanje Ja u odnosu na Ne-Ja ili prema njegovim riječima:

»Ja postavlja sebe kao određenoga pomoću Ne-ja (...).«⁴

To pitanje ostaje od središnje važnosti i kasnije za Schellinga koji na tragu Fichtea naglašava da »ja svoje produciranje ne može ograničiti, a da sebi ne suprotstavi nešto«,⁵ dok kod Hegela taj odnos u *Fenomenologiji duha* dobiva društvenu, tj. povijesnu dimenziju jer se ljudska samosvijest prepoznaje odnosno samoidenticira i onda povijesno razvija samo u dijalektičkom odnosu s Drugim, tj. s drugom samosviješću.⁶ I neki od najznačajnijih suvremenih autora koji su doprinijeli razmatranju problematike identiteta, priznaju ili naglašavaju bitnu važnost odnosa s Drugim/a ili odnos prema drugosti za definiranje i razvoj identiteta.⁷

2. Novi stari kosovarski identitet

Ako je to tako, tj. polazeći od pretpostavke da je odnos s Drugim/a bitan za formiranje i/ili transformiranje identiteta nekog društvenog entiteta, onda se samo po sebi nameće pitanje je li poslijeratni kontekst donio neke promjene u identitetskim odnosima kosovskog društva s njenim glavnim Drugim/a. Prije svega, može se primijetiti da je Srbija 1999. godine svrgnuta s pozicije »glavnog« Drugog kosovskog društva. »Prvi« Drugi za Kosovare sada postaje takozvana »međunarodna zajednica«, koja najprije stiže u formi KFOR-a ili vojnih snaga NATO-a, a onda i kao vojska birokracije nove UNMIK administracije,⁸ kao i stotina raznoraznih nevladinih i vladinih organizacija. »Drugi« Drugi za Kosovo postaje Albanija, prije svega kao rezultat intenzivne nesmetane kulturne suradnje na albanskom govornom području nakon pada albanskog »Berlinskog zida«. Iako ne postoje sociološka empirijska istraživanja o

tom pitanju, po svemu sudeći, može se reći da je Srbija, koja je bila »glavni Drugi« kosovskih Albanaca skoro jedno stoljeće, nakon rata pala najmanje na treće mjesto u ovoj listi »glavnih drugih« kosovskog društva. Upravo u ovom kontekstu dominantnih odnosa s međunarodnom zajednicom u svim oblastima života i nevidene intenzivne slobodne kulturne suradnje s Albanijom aktivira se i dobiva na važnosti do tada relativno pasivni kosovarski identitet. Taj identitet postaje koristan ili nezamjenjiv, prije svega, za politiku multietničkog Kosova koja je bila promovirana od strane UNMIK-a. Osim toga, kosovarski identitet bio je »reaktiviran« također i u sociokulturnom komuniciranju s Albanijom jer je uporabljen od strane Albanaca Albanije za diferenciranje ili kategoriziranje kosovskih Albanaca. Povijest kategoriziranja kosovskih Albanaca kao »Kosovara« u Albaniji može se manje-više jasno pratiti u političkoj i kulturnoj diskurzivnoj produkciji od proglašenja njene neovisnosti, tj. od kraja Prvog svjetskog rata. Ali takvo kategoriziranje ili identifikiranje nije bilo »vidljivo« ili pristupačno za same kosovske Albance zbog njihove nemogućnosti komuniciranja s Albanijom. Ali tek nakon rata 1999. godine, u okviru intenzivne kulturne suradnje i masovne turističke razmjene između Kosova i Albanije, kosovski Albanci »otkrit« će da su oni za svoju »braću« s one strane granice najprije »Kosovari«, a tek zatim eventualno i članovi apstraktne zamišljene zajednice »albanske nacije«.⁹

Imajući u vidu ono što je do sada rečeno, mogli bismo utvrditi da je neočekivano »promoviranje« kosovarskog identiteta ubrzo nakon rata, prije svega, rezultat kategoriziranja od strane dvoje »glavnih drugih« kosovskog društva u novoj poslijeratnoj identitetskoj situaciji, tj. od strane međunarodne zajednice i Albanije.

3. Dinamika transformiranja identiteta

Ali kako funkcioniraju te promjene u identitetskoj komunikaciji? Da bismo bolje razumjeli te procese korisno je promatrati ta pitanja najprije na mikro-sociološkom nivou, gdje te pojave imaju puno bržu dinamiku te su stoga više očigledne. Naime, ako polazimo od razine svakodnevnog života, onda znamo iz našeg iskustva da tijekom istog dana možemo aktivirati nekoliko od naših brojnih identiteta, ovisno o broju odnosa s drugima u koje stupamo. Ujutro, dok smo još doma, aktiviramo naše obiteljske identitete, kasnije, ukoliko smo zaposleni te idemo na posao, utoliko aktiviramo naš profesionalni identitet.

2
Aristotel, *Organon*, prevela Ksenija Atanasijević, Kultura, Beograd 1970., str. 641.

3
Aristotel, *Metafizika*, preveo Tomislav Ladan, Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1985., str. 246.

4
Johann Gottlieb Fichte, *Osnova cjelokupne nauke o znanosti*, preveo Viktor D. Sonnenfeld, Naprijed, Zagreb 1974., str. 74.

5
Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling, *Sistem transcendentalnog idealizma*, preveo Viktor D. Sonnenfeld, Naprijed, Zagreb 1986., str. 59.

6
Usp. Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Fenomenologija duha*, preveo Milan Kangrga, Naprijed, Zagreb 1987., str. 121–129.

7
Usp. Paul Ricœur, *Oneself as Another*, prevela Kathleen Blamey, University of Chicago Press, Chicago, London 1992.; usp. Paul Ricœur, *The Course of Recognition*, preveo David Pellauer, Harvard University Press, Cambridge, London 2005., str. 150–246.

8
Engl. »United Nations Mission in Kosovo«.

9
Usp. Besnik Pula, »The Nation, the National Discourse and Kosovar Identity«, u: Migjen Kelmendi (ur.), *Who is Kosovar? Kosovar Identity: A Debate*, Java, Priština 2005., str. 23–34.

Nešto kasnije možemo aktivirati recimo naš politički ili stranački identitet (ako ga imamo), zatim u nekoj drugoj socijalnoj situaciji naš vjerski identitet (ako smo vjernici), pa onda, recimo, dobni identitet itd. Broj identiteta koje aktiviramo tijekom jednog dana ili tijekom određenog vremena ovisi o broju socijalnih odnosa s drugima ili o socijalnim situacijama u koje ulazimo.

S druge strane, procesi su transformiranja identiteta kod većih i kompleksnijih socijalnih entiteta sporiji. Može se tako reći da što su veći socijalni entiteti, to su sporiji i duži procesi transformiranja njihovih identiteta. Ali ti veći socijalni entiteti svoju sporost »nadoknađuju« svojom složenošću. Naime, najmanji socijalni entiteti, tj. pojedinci, imaju sposobnost neusporedivo bržeg prelaženja iz jedne u drugu socijalnu ili identitetsku situaciju, ali oni ne mogu u isto vrijeme aktivno sudjelovati u dvije različite socijalne ili identitetske situacije. Recimo, ako dva poznanika, prijatelja ili članova iste obitelji za vrijeme dok su u međusobnom prisustvu stupaju u komuniciranje ili virtualne parasocijalne odnose s drugim osobama preko njihovih telefona, računala itd., oni ne mogu u isto vrijeme komunicirati i stupati u puni, zbiljski, smisleni socijalni odnos sa svojim bližnjima koji su im fizički prisutni. Dakle, ta dva poznanika, prijatelja ili članova iste obitelji u tom slučaju ne mogu uspostaviti i njegovati prijateljski ili emocionalni odnos, nego su u toj danoj situaciji jedan drugome prisutni jedino kao dva puka indiferentna tijela. Doduše, pojedinci paralelno održavaju svoje odnose s mnogim svojim Drugim/a, ali oni mogu to činiti jedino tako što »skaču« iz jednog odnosa u drugi, tj. što »alociraju« ili dijele svoje vrijeme i energiju za te odnose, ovisno o tome koliko su oni važni za njih.

Nasuprot tome, veći socijalni entiteti mogu istovremeno stupati u odnose s više svojih »drugih«. Oni to mogu učiniti zahvaljujući svojoj složenosti. Recimo, jedno društvo ili jedna država mogu uspostaviti i njegovati istovremene paralelne odnose s mnogim drugim zemljama, međunarodnim organizacijama ili institucijama, zahvaljujući tome što su njeni dijelovi ili subentiteti (vlada, raznorazne institucije, organizacije itd.) »mandatirani« za održavanje ili njegovanje njenih određenih identitetskih odnosa s drugima. Tako recimo jedna europska zemlja može istovremeno biti članica EU, NATO saveza, UN-a, Međunarodnog monetarnog fonda itd.

Isto tako, kod većih se socijalnih entiteta sporije mijenjaju i njihove identitetske situacije koje su određene odnosima s njihovim glavnim drugima. Ti procesi kod najvećih socijalnih entiteta (društva, države itd.) mogu trajati godinama, desetljećima ili čak stoljećima. Na primjeru Kosova vidjeli smo da je njegova identitetska situacija za skoro jedno stoljeće, tj. od njene okupacije 1912. godine, bila determinirana dominantnim odnosima s njenim »glavnim Drugim«, Srbijom.

4. Čelnost identiteta

Jedan drugi aspekt ovih procesa transformiranja identiteta možemo tematizirati pomoću pojma *identitetska prioritetna lista* (*identity priority list*).¹⁰ Naime, jedna nova identitetska situacija može rezultirati formiranjem novog identiteta i transformiranjem starih, tj. do tada postojećih identiteta. Ta transformiranja onda mogu dovesti do promjena u identitetskoj prioritetnoj listi. Naime, u jednoj novoj identitetskoj situaciji nekog društvenog entiteta neki od njegovih identiteta mogu dobiti na važnosti, dok drugi identiteti tog istog entiteta mogu pasti niže na njegovoj identitetskoj prioritetnoj listi.

U svojoj poznatoj knjizi *Who Are We? America's Great Debate*, američki autor Samuel P. Huntington primjećuje kako je istaknutost ili čelnost (*salience*) američkog nacionalnog identiteta prije 11. rujna 2001. godine bila prilično niska jer je većina Amerikanaca do tada bila sklona pridati veću važnost svojim etničkim, rasnim ili rodnim identitetima.¹¹ Na primjeru bostonske ulice Charles Street on pokazuje kako je na dan 11. rujna 2001. godine u njoj bila istaknuta samo jedna američka zastava. Dva tjedna nakon toga, u toj istoj ulici vijorit će se 17 američkih nacionalnih zastava.¹² To je dakle bio samo jedan ilustrativan primjer šire pojave u američkom društvu. Naime, u isto vrijeme, tj. početkom listopada 2001. godine, 80 % Amerikanaca izjavilo je da oni ističu svoju zastavu.¹³ Dok će Walmart izvijestiti o prodaji 116 000 američkih zastava 11. rujna i 250 000 sljedećeg dana, u usporedbi sa 6400 i 10 000 u iste dane prethodne godine.¹⁴ Dakle, teroristički napadi protiv SAD-a 11. rujna 2001. godine stvaraju jednu novu identitetsku situaciju za američko društvo, koja će dovesti do

»... iznenadnog i dramatičnog povećanja čelnosti nacionalnog identiteta za Amerikance u usporedbi s njihovim drugim identitetima (...).«¹⁵

U slučaju Kosova, nacionalni i/ili etnički »prinudni identiteti«¹⁶ prije 1999. godine neporecivo dominiraju prioritarnom identitetskom listom kosovskog društva. Iako ti identiteti ostaju čelni i nakon 1999. godine, ipak nova poslijeratna identitetska situacija stvara više prostora za artikuliranje i drugih identiteta kosovskog društva. Tako imamo konsekvantno povećanje relevantnosti ili čelnosti kosovarskog identiteta, ali isto tako i religijskih identiteta kosovskog društva. Ali to je, kao što je ranije spomenuto, izazvalo oštre reakcije protiv rasprava o kosovarskom identitetu jer su ju brojni sudionici poslijeratne debate o tom pitanju smatrali opasnom prijetnjom za albanski nacionalni identitet.¹⁷

10

Usp. Anne-Marie Thiesse, *Krijimi i identiteteve kombëtare – Evropa e shekujve XVIII–XX*, prevela Etleva Shiroka, Dukagjini, Peç 2004., str. 13; usp. Anne-Marie Thiesse, *La Création des identités nationales – Europe XVIIIe–XXe siècle*, Éditions du Seuil, Pariz 1999.

11

Usp. Samuel Phillips Huntington, *Who Are We?: America's Great Debate*, Free Press, London 2005., str. 3.

12

Usp. *ibid.*

13

Usp. *ibid.*, str. 3–4.

14

Usp. *ibid.*, str. 4.

15

Ibid.

16

O tome kako identiteti mogu postati prinudni i represivni upozorava se i podrobno raspravlja u: Theodor Adorno, *Negativna dijalektika*, prevela Nadežda Čaćinovič-Puhovski, Beo-

gradski izdavačko-grafički zavod, Beograd 1979.

17

Usp. Mehmet Kraja, »Identiteti kosovar nuk është identitet kombëtar, por politik« [»Kosovarski identitet nije nacionalni, nego politički identitet«; prev. I. B.], *Java* (15. 12. 2001.); usp. Rexhep Qosja, *Ideologjia e shpërbërjes: Trajtesë mbi idetë çntegruese në shoqërinë e sotme shqiptare* [Ideologija raspadanja: Razmatranje o dezintegrirajućim idejama u današnjem albanskom društvu; prev. I. B.], Botimet Toena, Tirana 2006.; usp. Mehmet Kraja, *Identiteti Kosovar* [Kosovarski identitet; prev. I. B.], PEN Qendra e Kosovës, Priština 2011.; usp. Valon Murati, »Krijimi i Kombit Kosovar e çon Kosovën në Serbi« [»Stvaranje kosovske nacije vodi Kosovo u Srbiju«; prev. I. B.], *Java* (1. 12. 2001.). Za šire razmatranje tog pitanja vidi poglavlja »Pitanja identiteta u kosovskom poslijeratnom kontekstu« i »Nova dinamika između nacionalnog i teritorijalnog/političkog identiteta« u: Isuf Berisha, *Sjećanje, povijest, identitet* (disertacija), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za filozofiju, Zagreb 2017., str. 63–67, 68–99.

4.1. *Identitetska situacija*

Socijalni odnos ili socijalnu situaciju koja sadrži identitetsku komunikaciju možemo nazvati identitetskom situacijom. No budući da svaka socijalna situacija sadrži identitetsku komunikaciju kao svoju bitnu dimenziju, onda možemo reći da se svaka socijalna situacija može nazvati identitetskom situacijom ako se promatra iz perspektive identitetske komunikacije.

Identitetska situacija¹⁸ definirana je prisustvom Drugog ili drugih u našem životnom svijetu, odnosno prisustvom Drugog ili drugih s kojima smo stupili u odnos/e identitetskog komuniciranja. Dakle, jedna identitetska situacija određena je odnosima s drugima u kojima ili kroz koje se stvaraju, održavaju ili aktiviraju određeni identiteti. Drukčije rečeno, iz perspektive sudionika u identitetskoj komunikaciji, identitetska situacija definirana je namjerama ili projekcijama identitetskih subjekata u određenoj identitetskoj komunikaciji.

Dakle, odnos s Drugim/a osnova je svakom formiranju ili transformiranju identiteta. To važi za sve tipove identiteta. Zaista, i najintimniji monolog subjekta personalnog identiteta bitno je društveno posredovani dijalog s Drugim/a. Društveni subjekti ili entiteti ulaze u odnose s Drugim/a da bi postigli određene ciljeve. Svi društveni entiteti prije svakog anticipiranog odnosa i/ili tijekom odnosa s Drugim/a permanentno provode racionalno ili ekonomično organiziranje odnosno reorganiziranje svih svojih simboličkih resursa ili momenata identificiranja da bi što bolje realizirali te svoje projekcije u tim odnosima. Optimalna rezultanta tog racionalnog ekonomičnog samoorganiziranja društvenog entiteta jest njegovo samoidentificiranje ili njegov samodizajnirani *identitet za predstavljanje* radi realiziranja svojih ciljeva u odnosu s Drugim/a. Dakle, logika tog procesa logika je maksimalnog optimalnog korištenja simboličkih resursa ili momenata identificiranja radi realiziranja maksimalnog »profita« u odnosima s Drugim/a. Imajući ovo u vidu, ako je ekonomija optimalno korištenje danih resursa radi postizanja maksimalnog učinka ili profita, onda i ovdje možemo uvjetno govoriti o ekonomiji identiteta.

4.2. *Funkcija identiteta*

Identitet možemo definirati njegovom funkcijom koja se sastoji u pripremanju ili organiziranju identitetskog subjekta za odnose s drugima, da bi u njima što uspješnije ostvario svoje projektirane ciljeve.

Među mnogobrojnim primjerima iz svakodnevnog života možemo najprije spomenuti primjer biografije. Kada, recimo, dizajniramo naš CV, nastojimo da odgovara svrsi. Tako ćemo, ako se tim CV-om želimo prijaviti na neki natječaj za posao, naglasiti one kvalifikacije i ono radno iskustvo koje nas čine što boljim kandidatom za taj posao. Dakle, selektivno organiziramo našu biografiju ili konstruiramo naš profesionalni identitet u formi koja nas treba kvalificirati za ostvarenje našeg cilja u tom apstraktnom odnosu s tim različnim Drugim/a za koje pretpostavljamo da stoje iza oglasa za posao. Pretpostavimo da je sve što stoji u biografiji istinito. Ali naveli smo *samo ono što je traženo* ili *ono što pretpostavljamo da će nam pomoći da postignemo naš cilj*. Očigledan je dakle performativni aspekt našeg predstavljanja pred Drugim/a s ovako dizajniranim profesionalnim identitetom. Jer naš tako dizajnirani profesionalni identitet ima funkciju realiziranja našeg cilja u apstraktnom odnosu s organizacijom koja je oglasila slobodno radno mjesto.

Ilustrativan primjer potpuno performativnog ponašanja prema drugima radi realiziranja određenog cilja nalazimo u pjesmi Jackie Kay pod naslovom »The Adoption Papers« (»Papiri za usvajanje«).¹⁹ Pjesma u prvom licu opi-

suje peripetije jedne žene koja pokušava usvojiti dijete. Ona čini sve da bi ostavila dobar dojam kod ustanova za zbrinjavanje djece bez roditelja. Ona »uljepšava« svoj CV da bi konstruirala identitet uzorne kandidatkinje za »dobru majku«, prikriva momente biografije za koje se plaši da joj mogu odmoći u njenom nastojanju da dobije dijete (na primjer, njezin politički identitet ljevičarke), a u očekivanju posjeta socijalnog radnika uređuje svoj stan što bolje može, skriva knjige Marxa, Engelsa i Lenjina, list *Daily Worker* itd.

Krajnji je primjer performativnog identiteta naravno glumac. On se potpuno identificira sa svojom ulogom da bi nas uvjerio da je on »postao« sam taj lik. Istu krajnost performativnog ponašanja predstavlja smrtno ozbiljna »igra« agenta neke obavještajne službe koji se služi lažnim identitetom da bi mogao realizirati svoju misiju, recimo dobiti željene informacije.

Može se primijetiti da se, izuzev prvog primjera, u ostalim slučajevima radi o lažnom predstavljanju, glumi ili lažnom identitetu. To je točno, ali smo te primjere naveli da bismo vidjeli kako funkcionira konstruiranje određenog identiteta (pa bio on i potpuno performativan) radi ostvarivanja njegovog cilja. A što se tiče lažnosti ili performativnog aspekta u identitetskoj komunikaciji, zar nije veliki Shakespeare u svojoj komediji *Kako vam drago* pisao:

»Sav svijet je pozornica;
A muškarci i žene na njoj samo glumci (...).«²⁰

5. Dramaturgijski karakter socijalne interakcije

Na tragu Shakespearea i drugi će autori dati zanimljiva zapažanja o dramaturgijskom karakteru ljudskog ponašanja. U okviru društvenih znanosti i humanističkih disciplina među prvima to pitanje jasno primjećuje William James²¹ kada piše da

»... čovjek ima toliko društvenih sebstava koliko je pojedinaca koji prepoznaju njega i nose njegov lik u njihovim mislima. (...) Ali budući da pojedinci koji nose njegov lik prirodno spadaju u klase, mi možemo praktično reći da on ima toliko socijalnih sebstava koliko ima posebnih skupina osoba o čijem mišljenju on brine. Uopće, on pokazuje svoju različitu stranu svakoj od tih različitih skupina. Mnogi mladi koji su stidljivi pred roditeljima i učiteljima, psuju i šepure se kao pirati među svojim mladim 'jakim' prijateljima. Mi ne pokazujemo sebe pred našom djecom kao pred našim prijateljima u klubu, pred našim kupcima kao pred radnicima koje zapošljavamo, pred našim šefovima i poslodavcima kao pred našim intimnim prijateljima.«²²

18

Taj termin može asociirati na pojam *definiranje situacije (definition of situation)* američkog sociologa Williama Isaaca Thomasa koji je imao značajan utjecaj na simbolički interakcionizam (*symbolic interactionism*). O tome vidi više u: William Isaac Thomas, »William I. Thomas on the Definition of the Situation«, u: Nathan Rousseau (ur.), *Self, Symbols, and Society: Classic Readings in Social Psychology*, Rowman & Littlefield, Lanham 2002., str. 103–115. No tu postoji značajna razlika između ta dva pojma. Ukoliko treba govoriti o nekom utjecaju, utoliko bih prije spomenuo Ervinga Goffmana koji je, prije svega svojim djelom *The Presentation of Self in Everyday Life*, na neki način bio inspirativan za tematiziranje tih pitanja.

19

Vidi ekstenzivno citiranje ove pjesme u: Kathryn Woodward (ur.), *Identity and Difference*,

Sage Publications, London, New Delhi 2007., str. 39–41.

20

»All the world's a stage, / And all the men and women merely players (...).« Vidi: William Shakespeare, *As You Like It*, Arden Shakespeare, London 2006., str. 227.

21

Jeremy Rifkin, *The Empathic Civilization: The Race to Global Consciousness in a World in Crisis*, TarcherPerigee, New York 2009., str. 560.

22

William James, »The Self and Its Selves«, u: Charles C. Lemert (ur.), *Social Theory: The Multicultural and Classic Readings*, Westview Press, Boulder 2004., str. 159.

No prva eksplicitna tematiziranja i nastojanja da se ovo pitanje teorijski artikulira imamo 1950-ih godina od strane nekih sociologa. Jedan autor ovo dovodi u vezu s pojavom televizije kao novog masovnog medija.²³ Prema njemu, što su više ti sociolozi promatrali ljudsko ponašanje u društvenom kontekstu, »tim više je za njih postalo vidljivo da se mnoga, ako ne većina, operativnih konvencija i tehnika koje se svjesno koriste u kazalištu, često koriste i nesvjesno u svakodnevnim socijalnim situacijama.«²⁴ Moglo bi se tako reći da umjetnost imitira život, samo na svjesniji i na osnovu scenarija izveden način.²⁵ Recimo, Kenneth Burke uveo je pojam *dramatizam* da bi artikulirao svoj novi pristup u analiziranju i razumijevanju ljudskog ponašanja na osnovi načela drame i kazališta.²⁶

Ali najznačajniji doprinos u teorijskom artikuliranju i razvijanju te dramaturgijske perspektive za razmatranje ljudskog ponašanja dao je Erving Goffman. U svojoj poznatoj knjizi *The Presentation of Self in Everyday Life*, detaljno i uvjerljivo argumentira kako svako predstavljanje ljudi pred drugima u svakodnevnom životu ima performativni karakter. Prema njemu,

»... kada se pojedinac pojavi pred drugima, njegove radnje utjecat će na definiranje situacije koju će oni imati. Ponekad će pojedinac djelovati na temeljito kalkulirajući način, izražavajući sebe na određen način jedino da bi ostavio takvu vrstu dojma na druge koji će vjerojatno doživjeti od njih specifičan odgovor koji je on zainteresiran dobiti.«²⁷

Štoviše, ponekad će pojedinac kalkulirati u djelovanju, a da nije svjestan da to čini.²⁸ Jednom riječju, »pojedinac će vjerojatno predstaviti sebe u poželjnom svjetlu za njega.«²⁹ Naime, već u predgovoru Goffman naglašava:

»Perspektiva koja se koristi u ovom izvješću ona je kazališnog nastupa; izvedeni su principi dramaturgijski.«³⁰

Konsekventno, da bi opisao i objasnio tu problematiku on koristi pojmove ili izraze kao što su *pozornica (stage)*, *nastup (performance)*, *igra, komad (part)*, *predstava (show)* itd.

»Kada pojedinac igra jedan komad on implicitno traži od svojih promatrača da ozbiljno uzimaju dojam koji je potaknut pred njima.«³¹

Ili drugim riječima, »pojedinac nudi svoju nastup i daje svoju predstavu.«³² Taj dramaturgijski karakter našeg nastupanja u odnosima s drugima ili pred drugima određuje i forme govora, tj. način kako mi govorimo pred drugima ili s drugima.³³

6. Dramaturgijski pristup identitetu u doba internetske revolucije

Zahvaljujući medijskoj revoluciji koju je donio Internet, dramaturgijsko ponašanje postalo je opća, sveprisutna i obavezna pojava u svakodnevnoj društvenoj interakciji među pojedincima. Štoviše, danas se već govori o novoj dramaturgijskoj svijesti koja se pojavljuje među milenijalnom mladeži, »prvom generacijom koja je odrasla na Internetu i živi na kolaborativnom socijalnom prostoru koji postoji uz World Wide Web.«³⁴ Naime, dok je tijekom 20. stoljeća u vrijeme dominiranja televizije većina ljudi bila u publici, danas, u 21. stoljeću, zahvaljujući YouTube-u, MySpace-u, Facebook-u, blogosferi itd., svatko je na pozornici i pred reflektorima.³⁵ Virtualni parasocijalni odnosi postali su dio svačijeg života.³⁶ Internetska revolucija transformirala je parasocijalne odnose u odnose ravnopravnih partnera.³⁷

»Pomak od centraliziranih veza, s vrha nadolje, jedan-prema-mnogima, na ravne veze, otvorenog-izvora, mnogi-prema-mnogima, dopustio je novoj generaciji da budu glumci prema svom scenariju i da dijele globalnu pozornicu s dvije milijarde drugih istomišljenika (...) koji svi izvode jedan s drugim i jedan za drugoga. Sada je svijet zaista pozornica i svatko je glumac. (...) Danas milijuni ljudi troše cijelo svoje životno vrijeme u igranju uloga i u izvođenju jedan za drugoga na World Wide Webu.«³⁸

Štoviše, može se reći da se dramaturgijska načela danas primjenjuju i u svim institucionalnim oblicima društvenog života. Recimo, ta su načela postala obavezna u svim suvremenim poznatim školama menadžmenta. Ona se smatraju neophodnima i u tako specifičnim područjima kao što je trening medicinskog osoblja jer jedan liječnik mora ovladati teatralnim tehnikama da bi mogao uspješno komunicirati sa svojim pacijentima. Jednom riječju:

»Načela kazališta, i teorija i praksa dramaturgije, pronalaze svoj put u gotovo svim područjima.«³⁹

7. »Istiniti« i »lažni« identiteti

Ako se sada vratimo ranije spomenutoj pretpostavljenoj primjedbi o razlici između, uvjetno rečeno, »lažnih« i »istinitih« identiteta, onda, usprkos svemu što je do sada rečeno u vezi s tim, ipak se ona ne može tek tako odbaciti kao bespredmetna ili promašena. Činjenica da su svi ljudi u svakodnevnom životu preokupirani tim pitanjem, tj. da oni stalno nastoje odrediti jesu li i koliko drugi s kojima komuniciraju ili ulaze u društveni odnos iskreni u onome što kažu ili rade, pokazuje da u spomenutoj primjedbi ipak ima neke istine. Štoviše, možemo primijetiti da se ovo pitanje ne javlja samo u svakodnevnoj socijalnoj interakciji među pojedincima nego da je ono prisutno i na institucionaliziranim razinama društvenog života te je itekako realno i u takozvanoj svjetskoj politici ili u međunarodnim odnosima. Recimo, danas je od prvorazredne važnosti i hitnosti, ne samo za američku administraciju nego i za širu međunarodnu zajednicu, pitanje o tome koliko su istinite ili vjerodostojne

23
Usp. J. Rifkin, *The Empathic Civilization*, str. 558.

24
Ibid.

25
Usp. ibid.

26
Usp. ibid., str. 558–559.

27
Erving Goffman, *The Presentation of Self in Everyday Life*, Anchor Books, New York 1959., str. 6.

28
Usp. ibid.

29
Ibid., str. 7.

30
Ibid., str. XI.

31
Ibid., str. 17.

32
Ibid.

33
Usp. Erving Goffman, *Forms of Talk*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1981.

34
J. Rifkin, *The Empathic Civilization*, str. 554.

35
Usp. ibid., str. 555.

36
Usp. ibid., str. 557.

37
Usp. ibid.

38
Ibid.

39
Ibid., str. 564.

ponovljene prijetnje sjevernokorejskog diktatora Kim Jong-una nuklearnim udarima protiv SAD-a i njenih saveznika u Jugoistočnoj Aziji, tj. jesu li i koliko istinite njegove pretenzije da je njegova zemlja uspjela razviti raketnu tehnologiju za nuklearne udare na sam kopneni američki teritorij. S druge pak strane, za sjevernokorejskog vladara i njegovu vladu pitanje o tome jesu li i koliko istinite ili vjerodostojne prijetnje američkog predsjednika Donalda Trumpa o mogućoj uporabi vojne sile protiv Sjeverne Koreje postala je prava noćna mora.

Stoga, moramo priznati da ta opća predstava o razlici između »realnog« ili »istinitog« i »lažnog« identiteta do određene mjere istovremeno otkriva i skriva određeni problem. Moglo bi se reći da pojmovi »istiniti« i »lažni« identitet, koliko god da indiciraju problem, istovremeno su i utoliko više neadekvatni za njegovo identificiranje i artikuliranje. Kako onda pristupiti tom pitanju? Ovdje se ponovno možemo vratiti Goffmanu i prisjetiti se da je on u svojoj knjizi *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity* pravio razliku između *ego identiteta* i *socijalnog identiteta*.⁴⁰ Goffman koristi ta dva pojma da bi identificirao jaz između intimnog osjećaja identiteta (*ego identitet*) i onoga kako nas vide drugi (*socijalni identitet*). Ali Goffman ovdje identificira samo jednu stranu našeg problema, tj. uvjetno rečeno »intimni identitet«, dok druga pak strana ovog jaza, tj. ono »kako nas vide drugi« ne spada u naš problem. Jer mi smo zainteresirani za identificiranje i artikuliranje problema koji nagovješćuje/indicira opća predstava o bitnoj razlici između binarnih pojmova »istiniti« i »lažni« identiteti. S druge pak strane, možemo isto tako primijetiti da termini koje koristi Goffman za ta dva gore spomenuta pojma nisu najbolja rješenja za njihovo identificiranje.

8. »Performativni« i »intimni« identiteti

Rješenje opisanog problema moramo tražiti drugim putevima. Prije svega, možemo reći da, iako ranije elaborirani uvid kako su svi identiteti performativni može poslužiti kao polazna premisa, ipak istovremeno treba tvrditi da, tome usprkos, postoji izvjesna razlika ili tenzija između »performativnog identiteta« i, uvjetno rečeno, »intimnog identiteta«. Ovisno o funkciji određenog identiteta, razlika između ova dva pola ili sloja samoidentificiranja može poprimiti sve moguće forme ili dimenzije, u rasponu od toga da je neprimjetna ili nesvjesna pa do krajnjeg shizofreničnog jaza. Ali ne možemo se ovdje upustiti u detaljno opisivanje i razmatranje tog spektra razlika između ove dvije forme samoidentificiranja. Za razvijanje našeg argumenta dovoljno je identificirati tri glavne forme ovih razlika između »intimnog« i »performativnog« identiteta:

- 1) neprimjetna razlika,
- 2) svjesna razlika,
- 3) ekstremni jaz obostranog isključivanja.

U slučaju prve forme, tj. neprimjetne razlike između ta dva sloja samoidentificiranja socijalnih entiteta, radi se o ranije spomenutim slučajevima kada pojedinci nisu svjesni dramaturgijskog karaktera njihovog ponašanja u socijalnoj interakciji s drugima. Iako je ova forma veoma prisutna među ljudima, nju možemo ostaviti po strani jer ne predstavlja tipičnu jasnu manifestaciju našeg problema. Isto tako, možemo ignorirati i treću formu razlike između dva spomenuta oblika samoidentificiranja zato što je veoma rijetka, tj. možemo ju sresti u slučajevima namjernog ekstremnog manipuliranja identitetima,

kao što su krađa ili korištenje tuđeg identiteta. Ali ako se osoba A predstavlja kao osoba B, onda se tu više ne radi o razlici između dva »sloja« samoidentificiranja, tj. između performativnog i realnog ili intimnog identiteta jedne te iste osobe, nego o dva identiteta dvije različite osobe. Dakle, u ovom slučaju ne radi se o razlici, nego o ekstremnom jazu, tj. o obostranom isključivanju između dva spomenuta oblika samoidentiteta dvije osobe, kojima osoba A svjesno manipulira radi realiziranja svojih ciljeva u socijalnim ili identitet-skim situacijama gdje oni nisu legalno, moralno ili društveno prihvatljivi.

9. Relativna socijalna realnost »performativnog« i »intimnog« identiteta

Kod svjesne razlike između »performativnog« i »intimnog« identiteta, dakle samo u, prethodno objašnjenom, drugom formi, možemo govoriti o realnoj razlici između ta dva »sloja« ili oblika samoidentificiranja. Ovisno o funkciji »performativnog« identiteta, njegov odnos s takozvanim intimnim identitetom može, što se tiče njegovog karaktera, dinamike i trajanja, poprimiti različite podoblike. Na jednoj strani, imamo slučaj kada performativni identitet ima funkciju aspiriranog ili idealnog identiteta koji se nastoji »dostići« te kao takav služi za permanentno »poboljšanje« ili »razvijanje« intimnog ili »realnog« identiteta određenog socijalnog entiteta. Ta podvrsta »performativnog« identiteta ima veću postojanost, koja u određenim ekstremnim slučajevima može biti jednaka životu ili trajanju njegovog subjekta ili socijalnog entiteta. Ona se može sresti, recimo, u masovnim pojavama patološkog identificiranja s karizmatičnim vođom u totalitarnim državama ili u suvremenim rasprostranjenim pojavama afektivnog identificiranja s raznoraznim takozvanim »idolima« ili »javnim zvijezdama« koje neprekidno proizvodi takozvana kulturna industrija. Ali što je veći intenzitet afektivnog identificiranja pojedinaca s njihovim »idolima« ili »zvijezdama«, tj. što je snažniji hipnotički utjecaj ovih »role model-a«, to je manji »prostor« za istinsko poboljšanje i zdravi razvoj njihovih takozvanih intimnih ili realnih identiteta.

Kod svjesne razlike između dvije spomenute forme samoidentificiranja, drugu podvrstu imamo u širem spektru slučajeva kada »performativni« identitet ima manje-više racionalnu praktičku/pragmatičku funkciju optimalnog samoorganiziranja određenog socijalnog entiteta za produktivnu simboličku interakciju s Drugim/a da bi što bolje realizirao svoje ciljeve u tim odnosima. U tom je slučaju socijalni entitet permanentno manje ili više svjestan razlike između svog intimnog i performativnog identiteta, dok intenzitet ili tenzija između ove dvije forme njegovog samoidentificiranja ovisi o konkretnim socijalnim ili identitet-skim situacijama u koje on ulazi radi postizanja svojih projektiranih ciljeva. Dakle, ovdje imamo jedan permanentan, manje ili više jasan ili svjestan odnos međusobnog određivanja između performativnog i intimnog ili »realnog« identiteta socijalnog entiteta.

Nakon svega što je dosad rečeno o ovom pitanju, postaje jasnije da, iako pojmovni binom »istiniti« i »lažni« identitet naslućuje ili indicira postojanje problema razlike između takozvanog intimnog i performativnog identiteta, on istovremeno promašuje primjereno identificiranje i artikuliranje tog problema i njegovo konsekvantno produktivno razmatranje. Možemo reći da oba

ova sloja ili forme samoidentificiranja imaju neospornu socijalnu realnost i relevantnost za svoje socijalne entitete, a performativni identitet ima izvjesnu socijalnu realnost i za druge. Stoga se one ne mogu izraziti kategorijama »istinitosti« i »lažnosti« jer se njihova »lažnost« i »istinitost« ili, uvjetno rečeno, relativna socijalna »realnost« stalno determinira u dinamičkom i dijalektičkom odnosu međusobnog suodređivanja između intimnog ili »realnog« identiteta i performativnog ili »lažnog« identiteta, s jedne strane, te istovremeno iz njihovog permanentnog odnosa s Drugim/a, s druge strane.

Naime, čak i u najekstremnijim slučajevima kada neki socijalni entitet prisvaja ili adoptira neki njemu intimno stran identitet samo za jednokratnu uporabu, radi »prelaska« preko određene socijalne situacije, tj. radi postizanja nekog projektiranog cilja, taj kratkoročni performativni identitet nije bez ikakve socijalne realnosti ili relevantnosti za njegovog nositelja. Recimo, i u najekstremnijem slučaju performativnog identiteta, kada neki glumac ili glumica glumi određenu ulogu, taj glumljeni ili performativni identitet može imati ozbiljnih posljedica po njegov ili njen »realni« ili »intimni« identitet. Primjerice, beogradska glumica Mirjana Karanović bila je kategorizirana kao »izdajnica srpskog naroda« od dijela srpskih medija zbog njenih uloga u nekim filmovima. Prema najtiražnijem beogradskom dnevnom listu *Kurir*, ona je prelila čašu antisrpske izdajničke djelatnosti kada je prihvatila igranje uloge Albanke Have, majke malog dječaka u norveškom filmu »Mirush«.⁴¹ Pritom su taj list i neki drugi mediji reciklirali i ranije napade za nacionalnu izdaju zbog njene uloge u sarajevskom filmu »Grbavica« te zbog uloge majke hrvatskog vojnika u filmu »Svjedoci«.⁴²

Kada se neki mladi Albanci na Kosovu izjašnjavaju kao Bošnjaci samo da bi mogli upisati Medicinski fakultet Sveučilišta u Prištini,⁴³ može se pretpostaviti da oni neće imati ozbiljnih dugoročnih posljedica jer bošnjački identitet nema negativni predznak u kosovskoj javnosti. Ali može li se isto reći i za dvanaest srpskih obitelji koje su podnijele zahtjeve općinskim vlastima u gradiću Medveđa na jugu Srbije da promijene svoja imena te »postanu« Albanci da bi mogli zadržati svoje stanove u koje su se bespravno uselili (nadajući se da će tako lakše ostvariti svoje namjere),⁴⁴ ako se u vidu ima ekstremna etnička distanca prema Albancima u Srbiji? Bilo kako bilo, u oba ta slučaja spomenuti performativni identiteti, koje su ovi mladi Albanci i tih 12 srpskih obitelji u Medveđi izabrali samo za jednokratnu uporabu, nisu samo puka imaginarna sredstva bez ikakve socijalne zbiljnosti ili posljedica po njihove nositelje. Jer ovi performativni identiteti, u najmanju ruku, ostavit će ipak određene administrativne tragove u njihovim »realnim« ili službenim identitetima u registrima kompetentnih vlasti.

10. Identiteti za jednokratnu ili kratkoročnu uporabu

Ipak, daleko dugoročnije i ozbiljnije posljedice mogu imati izabrani performativni identiteti za jednokratnu uporabu u slučaju muslimana, koji su u nekim zapadnim državama, kao što su Švicarska i Njemačka, prema medijskim izvještajima, prelazili na kršćanstvo u nadi da će na taj način lakše dobiti azil u tim zemljama.⁴⁵ Ali budući da ti azilanti moraju simbolički i administrativno »održavati« te svoje nove performativne identitete u dužem periodu, možda i doživotno, ti identiteti, iako su usvojeni *jedino* radi dobivanja azila u spomenutim zemljama, mogu imati daleko težu i dugoročniju sociokulturnu i administrativnu inerciju te, konsekvantno tome, ozbiljniji i dublji utjecaj na njihove zbiljske ili intimne identitete. Recimo, iz povijesti znamo da su slične

identitetske mimikrije na Balkanu za vrijeme osmanske vladavine većinom završile tako da su performativni identiteti, prihvaćeni kao privremeno rješenje, s vremenom postali sve relevantniji, da bi na kraju završili kao dominantni zbiljski identiteti. Ilustrativan je ovdje primjer pojave kriptokršćanstva koje je naročito bilo rasprostranjeno među Albancima. Albanski kriptokršćani bili su poznati kao *laramani*.⁴⁶ Budući da nisu mogli ili nisu htjeli plaćati harač i druge namete koji su bili namijenjeni samo za kršćane ili da bi se obranili od vjerskog fanatizma, dio tog stanovništva nominalno prihvaća islam da bi se oslobodio ekonomskog i administrativnog pritiska osmanskih vlasti te uživao privilegije muslimana.⁴⁷ Pritom, službenu religiju Osmanskoga Car-

41

»Roli i shqiptares i sjell epitetin e tradhtares së kombit« [»Uloga Albanke joj donosi epitet izdajice nacije«; prev. I. B.], *Koha Ditore* (22. 9. 2007.), str. 7.

42

Usp. *ibid.* Vidi još i: »Mira Kara opet pljuje po Srbima! Glumica nastavila antisrpsku propagandu u Sarajevu!«, *Informer* (23. 8. 2016.). Dostupno na: <http://informer.rs/zabava/kultura/285381/mira-kara-opet-pljuje-po-srbima-glumica-nastavila-antisrpsku-propagandu-u-sarajevu> (pristupljeno 15. 9. 2017.).

43

Usp. »Boshnjakët akuzojnë UP-në për dallavere rreth regjistrimit të studentëve në Fakultetin e mjekësisë: Shqiptarët bëhen boshnjakë për t'u regjistruar në Mjekësi« [»Bošnjaci optužuju SP za manipuliranje oko upisa studenata na Medicinski fakultet: Albanci postaju Bošnjaci da bi se upisali na medicinu«; prev. I. B.], *Koha Ditore* (10. 11. 2014.), str. 1.

44

Usp. »Menjaju imena u albanska kao bi zadržali bespravno useljene stanovne«, *Blic online* (6. 4. 2008.). Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/menjaju-imena-u-albanska-da-bi-zadrzali-bespravno-useljene-standove/mkcdobg> (pristupljeno 15. 9. 2017.). Vidi još i: »Në Medvegjë, serbët bëhen shqiptarë për të firuar banesa« [»U Medvedu, Srbi postaju Albanci da bi dobili stanovne«; prev. I. B.], *Koha Ditore* (7. 4. 2008.), str. 5.

45

Usp. »Azilkerkuesit konvertohen në të krisherë që të mbeten në Zvicër« [»Tražitelji azila konvertiraju se u kršćane kako bi ostali u Švicarskoj«; prev. I. B.], *albinfo.ch* (17. 7. 2017.). Dostupno na: <http://www.albinfo.ch/azilkerkuesit-konvertohen-ne-te-krishtere-qe-te-mbeten-ne-zvicer/> (pristupljeno 10. 9. 2017.). Vidi još i: »Gjermani, myslimanët konvertohen në të krisherë për të përfituar azil« [»Njemačka, muslimani se konvertiraju u kršćane da bi dobili azil«, prev. I. B.], *lajmifundit.al*. Dostupno na: <http://lajmifundit.al/2015/09/gjermani-myslimanet-konvertohen-ne-te-krishtere-per-te-perfituar-azil/> (pristupljeno 10. 9. 2017.).

46

O fenomenu *laramani* (*šareni*) vidi više u: Padër Vinçenc Malaj, *Kuvendi i Arbënit 1703* [*Arbanaški sabor 1703.*, prev. I. B.], Instituti i filozofisë dhe sociologjisë, Priština 1998. Ta knjiga predstavlja jedno svestrano razmatranje povijesnog značaja nacionalnog albanskog/arbanaškog sabora/koncila katoličkog svećenstva, održanog 14. i 15. siječnja 1703. godine u selu Mërqi, na kojem je razmatrana situacija katoličke vjere na teritorijima s albanskim stanovništvom, s posebnom pažnjom usmjerenom prema kriptokatolicizmu kao središnjem i najoštrijem problemu. Knjiga sadrži ekstenzivan kritički prikaz izvorne dokumentacije ovog sabora, 1706. godine objavljena paralelno na latinskom i albanskom jeziku u Rimu pod naslovom *Concilium Provinciale sive Nationale Albanum habitum anno MDCCIII. Clemente XI. Pont. Max. Albano*. Romae, Typis Sac. Congregationis de Propaganda Fide, Anno MDCCVI. O procesima vjerskih konvertiranja i kriptokršćanstvu na Balkanu i/ili kod albanskog stanovništva vidi još: Noel Malcolm, *Bosnia: A Short History*, New York University Press, London 1994.; usp. osobito poglavlja 6 i 7 u: Noel Malcolm, *Kosovo: A Short History*, Macmillan Publishers Ltd., London 1998.; usp. Oliver Jens Schmitt, *Kosova: Histori e shkurtër e një treve qendrore ballkanike*, preveo Enver Robelli, Koha, Priština 2012.; usp. Ger Duijzings, *Religion and the Politics of Identity in Kosovo*, C. Hurst & Co. Publishers, London 2000.; usp. Stavro Skendi, *Balkan Cultural Studies*, Columbia University Press, New York 1980.; usp. Ferit Duka, *Shekujt osmanë në hapësirën shqiptare: studime dhe dokumente* [*Osmanska stoljeća na albanskom prostoru: studije i dokumenti*; prev. I. B.], UET Press, Tirana 2009.; usp. Dr. Don Shan Zefi, *Islamizimi i shqiptarëve gjatë shekujve*, Drita, Prizren 2011.

47

Povjesničari se uglavnom slažu da su ekonomski motivi bili među glavnim faktorima koji su poticali dijelove kršćanskog stanovništva da prihvate islamsku vjeru za vrijeme vladavine Osmanskoga Carstva. Vidi o tome više u: F. Duka, *Shekujt osmanë në hapësirën shqiptare*, str. 86.

stva javno prihvaćaju uglavnom muškarci, dok žene i djeca ostaju kršćani.⁴⁸ Štoviše, glave tih obitelji prihvaćaju novu vjeru samo nominalno, tj. samo za predstavljanje pred vlastima, dok privatno nastavljaju prakticirati svoju intimnu kršćansku vjeru.⁴⁹ I dok su neke seoske zajednice uspjele sačuvati tu razliku između javne i privatne vjere duže vremena te su kasnije znali javno proglasiti povratak kršćanstvu,⁵⁰ većinom su ta inicijalno nominalna konvertiranja s vremenom završila u zbiljskom definitivnom prihvaćanju muslimanske vjere.

Pojave skrivenih vjerskih identiteta prisutne su itekako i dandanas u onim zemljama u kojima se drastično gaze ljudska prava slobode mišljenja i vjervovanja.

Isuf Berisha

Identity as the Optimal Economizing of Relations with the Other/s

Abstract

By taking as a starting point the case of media promotion of Kosovar identity after the war in Kosovo (1999), the author of this paper considers the formation and/or transformation processes and mechanisms of social identities. The author introduces the concepts identity situation and function of identity in order to further explain the transformation process of social identities. The identity situation of social entity is defined by its relations with the others, in which or through which certain identities are formed or transformed. Social subjects or entities enter into relations with Other/s in order to achieve certain goals. All social entities before any anticipated relation with the Other/s and/or during that relation conduct a permanent rational, economic re/organization of all their symbolic resources or moments of identification to achieve the best results in their projected goals in these relations. The optimal result of this rational, economic self-organization of social entity is its self-identification for the purpose of achieving its projected goals in relations with the Other/s. Therefore, we can talk about the economy of identity as well. Instead of the widely used binomial concepts of "true" and "false" identities, that in fact do not adequately articulate and illuminate this issue, the author uses the term performative identity, which is in a constant dynamic relationship of reciprocal definition with the so-called "intimate" or "real" identity.

Key words

Kosovar identity, main Other/s, identity situation, function of identity, economy of identity, performative identity, intimate identity, identity, Kosovo, Kosovar

48

Usp. S. Skendi, *Studime kulturore ballkanike*, str. 174.

50

Usp. S. Skendi, *Studime kulturore ballkanike*, str. 180.

49

Usp. F. Duka, *Shekujt osmanë në hapësirën shqiptare*, str. 86.